Oplegnotitie update Uitvoeringskader Erfgoed
Deel archeologie
Gemeente Moerdijk

Gevonden in 2020 in de buurt van Klundert: 25 gouden munten uit het laatste kwart van de 15e eeuw tot en met het laatste kwart van de 16e eeuw. Bron: https://www.portable-antiquities.nl/pan/#/ensemble/public/80

Behoort bij besluit van de raad van de gemeente Moerdijk d.d. 13/7/2023

mij bekend,
de raadsgriffier,

Voorwoord
Op 18 december 2014 stelde de gemeenteraad van Moerdijk voor het eerst een Uitvoeringskader Erfgoed (Cultuurhistorie & Archeologie) vast. Sindsdien is de landelijke wet- en regelgeving omtrent Erfgoed gewijzigd en zijn er meer veranderingen op komst. De gemeente Moerdijk sorteert voor op de aankomende veranderingen door op dit moment het archeologiebeleid te updaten.

Voor u ligt de oplegnotitie die de update van het onderdeel **archeologie** bevat en bij het Uitvoeringskader Erfgoed is gevoegd. Hiermee is het archeologische gedeelte van het Uitvoeringskader actueel.

Landelijke wet- en regelgeving

Wet op de archeologische monumentenzorg 2007 (Wamz)
Zoals bekend, is sinds september 2007 de zorg voor het archeologisch erfgoed een wettelijke taak voor de gemeente geworden. Dit is een uitvloeisel van het Verdrag van Malta, dat door Nederland in 1992 werd ondertekend en dat op 1 september 2007 in de Nederlandse wetgeving werd verankerd via de Wet op de archeologische monumentenzorg (Wamz). Sinds die datum zijn gemeenten op basis van de herziene Monumentenwet verplicht om bij ruimtelijke plannen "rekening te houden met de in de grond aanwezige dan wel te verwachten (archeologische) monumenten". Met de wijziging van de Wet op de ruimtelijke ordening (Wro) in juli 2008 is voornamelijk de gemeente formeel het bevoegd gezag geworden voor de omgang met archeologische waarden bij beslissingen in het kader van de ruimtelijke inrichting van het gemeentelijk grondgebied.

De gemeente Moerdijk heeft vervolgens invulling gegeven aan haar archeologische zorgplicht door een gemeentelijke archeologiekaart met bijbehorend beleidsdocument (Uitvoeringskader Erfgoed) op- en vast te stellen. Dit archeologiebeleid fungeert tot op heden als onderbouwde onderlegger voor bestemmingsplannen ter bescherming van de archeologische resten die in de bodem aanwezig (kunnen) zijn.

Erfgoedwet 2016 en toekomstige Omgevingswet m.b.t. archeologie
Op 1 juli 2016 is de Erfgoedwet in werking getreden: één integrale wet die betrekking heeft op museale objecten, musea, monumenten en archeologie op het land en onder water. De Erfgoedwet bundelt eerdere wet- en regelgeving voor behoud en beheer van het cultureel erfgoed in Nederland. Het uitgangspunt is dat de beschermingsniveaus zoals die in de eerdere wetten en regelingen golden tenminste worden gehandhaafd.

De Erfgoedwet vormt samen met de toekomstige Omgevingswet de opvolger van de Monumentenwet 1988 en daarmee ook de Wamz. Laatstgenoemde twee wetten zijn derhalve met de inwerkingtreding van de Erfgoedwet vervallen. Voor het aspect archeologie is er met de komst van de Erfgoedwet vrijwel niets veranderd. De grootste impact van de wet is het feit dat archeologische bedrijven niet meer werken onder een opgravingsvergunning van de Minister van OC&W, maar dat ze zich voor verschillende werkzaamheden moeten certificeren.
Zolang de Omgevingswet nog niet in werking getreden is, is ten aanzien van de archeologische erfgoedzorg sprake van een overgangsregeling. Deze overgangsregeling is opgenomen in artikel 9.1 van de Erfgoedwet. De regeling houdt in dat de bepalingen uit de Monumentenwet 1988 met betrekking tot archeologie van toepassing blijven, tot het moment van inwerkingtreding van de Omgevingswet.

Een ander aspect dat van invloed is op de omgang met archeologie en dan met name met betrekking tot de gemeentelijke archeologiekaart is het 'amendement Ronnes' uit 2015. Door dit amendement moeten gemeenten niet alleen meer "rekening houden met de in de grond aanwezige dan wel te verwachten (archeologische) monumenten" zoals dat sinds 2007 moet, nu moet dit ook "aantoonbaar" zijn. Een gevolg hiervan is dat een kwaliteitsslag nodig is van de gemeentelijke archeologiekaart. Daarnaast bleek deze kaart simpelweg toe aan vernieuwing omdat er inmiddels nieuwe wetenschappelijke theorievorming is, nieuw en gedetailleerder kaartmateriaal bestaat en niet te vergeten is er de informatie uit de uitgevoerde archeologische onderzoeken binnen de gemeentegrenzen.
De gemeente Moerdijk heeft daarom een nieuwe archeologiekaart op laten stellen, ter vervanging van de bestaande kaart. Moerdijk is hierbij samen opgetrokken met de gemeenten Etten-Leur, Oosterhout en Drimmelen. Hiermee voldoen de vier gemeenten aan de eisen die de nieuwe en aanstaande wet- en regelgeving vraagt.
De gemeente Moerdijk gaat de nieuwe archeologiekaart voor het gemeentelijk grondgebied borgen door de Erfgoedverordening te wijzigen, het beleid en de kaart te laten vaststellen.

Hierdoor wordt het mogelijk om te anticiperen op de nieuwe archeologische beleidskaart en af te wijken van het vigerende bestemmingsplan met een binnenplanse vrijstelling. De archeologische beleidskaart zal worden opgenomen in het omgevingsplan.

Waarom archeologie?

Het beschermen en behouden van archeologisch erfgoed als bron van het Europese gemeenschappelijke geheugen is het doel van het verdrag van Malta. Het gaat om onze voorouders en dus onze identiteit. We kunnen veel leren van die voorouders, bijvoorbeeld over hoe men woonde, wat men at en hoe met de doden werd omgegaan. Maar archeologie kan ook een bijdrage leveren aan hedendaagse maatschappelijke thema's, zoals aanpassing aan het veranderende klimaat en de gevolgen van menselijk handelen op de natuurlijke omgeving.
Archeologische resten zijn de enige informatiebron van het verleden van voor de komst van het schrift (prehistorie). Daarnaast levert archeologie een belangrijke en onbevooroordeelde aanvulling op de geschreven geschiedenis (historie). Tekstuele bronnen zijn namelijk altijd gekleurd door omgeving, tijdsgeest en de auteur. Bovendien was in het verleden lang niet iedereen geletterd, waardoor geschreven bronnen grote blinde vlekken kennen. Deze kunnen worden opgevuld door archeologische kennis.
Elk archeologisch onderzoek, hoe klein ook, levert een stukje op van de puzzel van ons verleden. Na onderzoek weten we meer over het lokale plaatje en veel onderzoeken samen vullen het grote plaatje aan.
Archeologie, maar ook erfgoed in het algemeen, kan natuurlijk ook een enorme meerwaarde geven aan een ruimtelijke ontwikkeling; het brengt zoveel meer als er een verbinding wordt gelegd met het verleden van de plek zelf!

Belangrijke materie dus. Maar kwetsbaar. Daarom zet de wetgever in op het behouden van het archeologisch erfgoed, dat van ons allemaal is. Wat de omgang met dit ondergrondse erfgoed ingewikkeld maakt, is dat het bodemarchief verborgen is voor het menselijk oog. Dit terwijl veel ruimtelijke ontwikkelingen juist leiden tot verstoring van de bodem en de daarin bewaarde archeologische resten. Daarbij komt het feit dat een bodemverstoring niet ongedaan gemaakt kan worden: zonder onderzoek zouden de archeologische resten onherstelbaar beschadigd raken of, erger nog, voor altijd verloren gaan. Door de beperkte zichtbaarheid en kwetsbaarheid is het voor gemeenten een uitdaging om goed om te gaan met dit bodemarchief. Tegelijkertijd ligt er een wettelijke plicht om archeologische resten *in* of *ex situ* te behouden. Als het niet mogelijk is om archeologische resten te behouden in de bodem (*in situ)*, dan moeten ze veiliggesteld worden middels archeologisch onderzoek (*ex situ)*. Een gedegen beleid met betrekking tot archeologie is dus van groot belang.

Conform de landelijke wet- en regelgeving geldt bij archeologisch onderzoek het 'veroorzaker betaalt'-principe; zou een bodemingreep niet worden uitgevoerd, dan blijven de resten immers onaangetast bewaard zonder verdere onderzoekskosten. Door dit veroorzakersprincipe kunnen gemeenten voorwaarden stellen aan de omgang met het bodemarchief. Vanuit het oogpunt van rechtmatigheid en het voeren van goed beleid is het van belang dat gemeenten in hun ruimtelijk beleid hierop anticiperen middels het eigen archeologische beleidsinstrumentarium dat ook bekend is bij de initiatiefnemer van de ruimtelijke ontwikkeling c.q. bodemverstoorder (grondeigenaren, ontwikkelaars of de gemeente zelf). Dit regelt de gemeente via de vertaling van het archeologiebeleid in het bestemmingsplan en later in het omgevingsplan. De daaropvolgende omgevingsvergunning wordt getoetst aan de regels die daarin worden gesteld. De gemeente heeft een handhavende taak m.b.t. de uitvoering van de archeologische monumentenzorg.

De archeologiekaart[1]

De archeologiekaart vormt de basis voor het verbeelden van prioriteiten in het belang van archeologische waarden.
Aan de archeologiekaart ligt een gemeentelijke archeologische waarden- en verwachtingskaart met uitgebreide toelichting ten grondslag. Het gebied waarin de gemeente Moerdijk is gelegen, kent een rijke en turbulente geschiedenis. Het landschap heeft in de loop der tijd een aantal transities doorgemaakt die grote invloed hebben gehad op de mens, maar vice versa heeft ook het menselijk handelen de vorm van het landschap dramatisch en blijvend veranderd. Het gebied is in de voorbije 10.000 jaar meerdere keren verdronken en weer teruggewonnen door de mens. De sporen die daarbij zijn achtergebleven variëren sterk in zowel positie als aard als diepteligging. Als gevolg daarvan is de archeologische verwachting zeer gedifferentieerd in zowel tijd als ruimte (diepte). Het bepalen van de aantoonbare archeologische verwachting vroeg om volledige herziening van de eerdere kaarten.

[1] Gebaseerd op Ellenkamp *et al.*, 2023.

Waarden- en verwachtingskaarten plus uitgebreide toelichting
Voor de herziening is gebruik gemaakt van zowel (nieuwe) wetenschappelijke kennis en kaartmateriaal, als van lokale archeologische vindplaats- en onderzoeksgegevens. De basis voor het archeologisch verwachtingsmodel wordt gevormd door een analyse van de wijze waarop het landschap zich door de tijd heen heeft ontwikkeld en de 'knikpunten' die zich daarin aftekenen. Die knikpunten zijn momenten waarop ofwel het landschap ofwel de autonome menselijke ontwikkeling zodanig verandert dat de wijze waarop de mens het landschap gebruikt gedwongen mee verandert. Daarom is in het verwachtingsmodel een periodisering te zien. Elke periode heeft een eigen archeologische waarden- en verwachtingskaart:

1. Jagen en verzamelen op de toendra en in het bos
2. Landbouw in een verdrinkend landschap
3. Polderende staatssamenlevingen

Deze drie verschillende archeologische waarden- en verwachtingskaarten zijn vervolgens samengevoegd tot één combinatiekaart (kaart 7).
Deze verschillende kaarten en de uitgebreide toelichting (rapport Raap 6065 versie: 2023-04-07, fungeren overigens als inhoudelijk uitgangspunt voor toekomstige archeologische onderzoeken.
Hieronder zijn de verschillende onderdelen daarvan in tabelvorm weergegeven met daarbij een korte inhoudelijke toelichting.
De kaarten 7 en 8 en de toelichting zijn te raadplegen op:
https://www.moerdijk.nl/web/Moerdijksite/Inwoners/Wonen-en-verhuizen/Monumenten-en-cultuurhistorie.html
Het complete dossier is (straks) te vinden op de website van de regio-archeologen.
RWB | Onderwerp: Regioarcheologie en cultuurhistorie (west-brabant.eu)

Beleidskaart (archeologiekaart)
De volgende stap was om op basis van de archeologische waarde of de mate van archeologische verwachting en de verwachte omvang en diepte van de vindplaatsen te komen tot een goed onderbouwd vrijstellingsregime. Dit is het feitelijke archeologiebeleid. Ook deze stap is in onderstaande tabel opgenomen.
Zo is de route van waarden en verwachtingen naar beleid inzichtelijk gemaakt.
Om onderstaande tabel te kunnen lezen en begrijpen, moeten de combinatiekaart (KB7_totaal) en de beleidskaart (KB8_beleid) ook gebruikt worden.

Oud versus nieuw
Hieronder zijn de geactualiseerde beleidskaart en de oude kaart weergegeven.
De oude kaart kenmerkt zich door grote vlakken met een gelijke verwachting. Met behulp van het gedetailleerde ondergrondmodel is op de nieuwe kaart een veel gedifferentieerdere zonering ontstaan die beter recht doet aan de werkelijke lokale topografie. Niet direct zichtbaar op de kaartbeelden, maar wel in de achterliggende data is het feit dat de geactualiseerde kaart inzicht geeft in de aard, datering en diepteligging van de verwachte archeologie. De beleidslijnen en vrijstellingsgrenzen zijn daarop afgestemd. Zo is onderzoek pas nodig wanneer archeologische resten daadwerkelijk bedreigd wordt door ruimtelijke ingrepen en wordt onnodig onderzoek zoveel mogelijk voorkomen. Als gevolg daarvan is het areaal met verwachtingen waarvoor een strikt archeologisch regime geldt, drastisch teruggebracht. Dat betekent dus ook dat het areaal met een ruimer regime veel groter is geworden (vergelijk de groentinten op de nieuwe kaart en geeltinten op de oude kaart, zie onder). Het is niet zo dat hier helemaal geen archeologische resten worden verwacht. Door voortschrijdend inzicht is duidelijk geworden dat het landschap ook buiten de woonplaatsen op verschillende wijzen werd gebruikt. Sterker nog, de hier verwachte archeologische resten getuigen van het (herhaaldelijk) verdrinken en weer ontginnen van het gebied; feitelijk het DNA van het Moerdijkse grondgebied. Vanwege de grootschaligheid van de ontginningen, kunnen deze resten echter gedocumenteerd worden door middel van extensievere vormen van archeologisch onderzoek. Dat resulteert in een milde onderzoekslast, terwijl de onderzoeksresultaten van grote waarde kunnen zijn voor het verhaal van het gebied.

De archeologische verwachtingszones zijn net anders ingedeeld dan voorheen en op basis van voortschrijdend inzicht zijn ook de vrijstellingsgrenzen verdedigbaar verruimd.
De beleidsindeling, m.a.w. de categorie-nummers, kunnen één-op-één gebruikt worden als nummering voor de dubbelbestemming 'Waarde-Archeologie' in het bestemmingsplan en omgevingsplan.

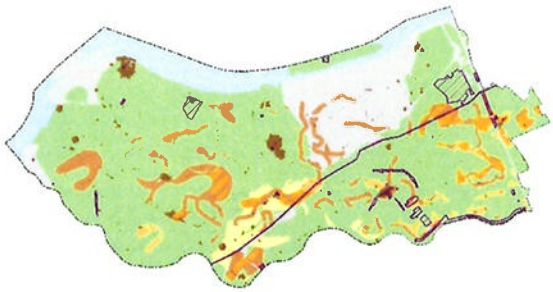

Oude beleidskaart versus nieuwe beleidskaart

Het selectiebesluit

Naar aanleiding van een ingediend archeologisch rapport neemt de gemeente een besluit omtrent het aspect archeologie. Het besluit wordt gebaseerd op het advies van haar deskundige op het gebied van de archeologische monumentenzorg. Dit besluit wordt het "selectiebesluit" genoemd. Het besluit kan inhouden dat bij de voorgenomen ontwikkeling geen rekening hoeft te worden gehouden met archeologie bijvoorbeeld omdat de bodem diep verstoord is, of omdat er geen archeologische resten aanwezig zijn. Als er wel een vindplaats aanwezig is dan kan worden besloten dat deze *in situ* of *ex situ* behouden dient te worden. Bij *in situ* behoud worden er, via voorwaarden aan de omgevingsvergunning, technische maatregelen getroffen waardoor de archeologische resten niet beschadigd worden. Dit wordt vastgelegd in een met de gemeente afgestemd behoudsmaatregelenplan. Bij behoud *ex situ* worden de archeologische resten opgegraven, uitgewerkt en in het provinciale Depot voor Bodemvondsten te 's-Hertogenbosch behouden.

De term "selectiebesluit" komt overigens niet in de wet- en regelgeving voor; het is een term die in de KNA wordt gebruikt. Het selectiebesluit is volgens de KNA een gemotiveerd besluit van het bevoegd gezag tot het al dan niet behouden van eventueel aanwezige archeologische waarden. Een dergelijk besluit heeft alleen juridische betekenis wanneer het is genomen op grond van een wel bestaande wettelijke bevoegdheid, zoals de bevoegdheid om aan een vergunning voorschriften te verbinden en is daarmee in eerste instantie een bevoegdheid van burgemeester en wethouders.

Aanvullingen literatuurlijst

Parapluplan archeologie, gemeente Altena (NL.IMRO.1959.AltBP082PpluArcheo-ON01).

Ellenkamp, G.R. / B.J.G. van Snippenburg / S.P.H. Bouwmans, 2023: Verdronken en teruggewonnen. Actualisatie van de archeologiekaarten van de gemeenten Etten-Leur, Oosterhout, Moerdijk en Drimmelen, *RAAP-RAPPORT 6065*.

C. Rodenburg en L. Korthorst, 2014: *Uitvoeringskader Erfgoed. Cultuurhistorie & Archeologie*, Moerdijk.

Legenda eenheid verwachtingskaart (KB7_totaal)	Toelichting verwachtingskaart (KB7_totaal)	Waarde beleidskaart (KB8_beleid)	Advies vrijstellingsgrenzen beleidskaart (KB8_beleid)	Onderbouwing
Beschermd Rijksmonument	Komt in de gemeenten niet voor maar wellicht wel in de toekomst, daarom wel opgenomen	1	n.v.t.	
Archeologische vindplaats ▲ en/of structuur en/of terrein	Locatie waar de aanwezigheid van archeologische resten is vastgesteld. Waar het een puntlocatie betreft is hier omheen zone met een straal van 25m (bij een vindplaats van jager-verzamelaars) of 55m (bij landbouwers en staatssamenlevingen) aangeduid, waarin de archeologische resten zich kunnen uitstrekken.	2	< 100 m2 en 40 cm -mv	In categorie 2 betreft het kleine vindplaatsen waardoor er strakke vrijstellingsgrenzen nodig zijn om ze te kunnen beschermen.
Cultuurhistorisch element	Bouwhistorische elementen zoals gekarteerd op basis van historisch kaartmateriaal, waarvan in de bodem resten bewaard kunnen zijn en zodoende te beschouwen zijn als archeologische vindplaats.	2	< 100 m2 en 40 cm -mv	In categorie 2 betreft het kleine vindplaatsen waardoor er strakke vrijstellingsgrenzen nodig zijn om ze te kunnen beschermen.
Dijk	Dijken zoals gekarteerd op basis van historisch kaartmateriaal. Voor het Lage is vastgesteld dat de bewoningssporen vooral aan de dijken gekoppeld zijn. Zodoende geldt hiervoor een hoge archeologische verwachting.	2	< 100 m2 en 40 cm -mv	In categorie 2 betreft het kleine vindplaatsen waardoor er strakke vrijstellingsgrenzen nodig zijn om ze te kunnen beschermen.
Cultuurhistorische structuur	Structuren (zoals erven en dorpskernen) zoals gekarteerd op basis van historisch kaartmateriaal, waarvan in de bodem resten bewaard kunnen zijn en zodoende te beschouwen zijn als archeologische vindplaats.	2	< 100 m2 en 40 cm -mv	In categorie 2 betreft het kleine vindplaatsen waardoor er strakke vrijstellingsgrenzen nodig zijn om ze te kunnen beschermen.
Hoge kans op vindplaatsen van jager-verzamelaars in afgedekt landschap >1m	Het betreft hier de gradiëntzones die bij uitstek werden opgezocht door de jager-verzamelaars, zodat hiervoor een hoge kans op het aantreffen van vindplaatsen geldt. Het gaat om concentraties met vuurstenen artefacten. In het Lage worden ze afgedekt door een steeds dikker worden pakket veen en/of klei, waardoor ze volledig intact bewaard (en dus van hoge waarde) kunnen zijn, maar dan op ≥ 1m diepte beneden maaiveld	2a	< 100 m2 en 100 cm -mv	Hier betreft een gerede verwachting op kleine vindplaatsen van jagers-verzamelaars omdat de bodem naar verwachting intact is en daarmee ook de te verwachten vindplaatsen. Daarom zijn er strakke vrijstellingsgrenzen nodig zijn om ze te kunnen beschermen.
Zie beleidskaart	Zie beleidskaart	2a i.c.m. 3/4/5		In het Lage komt waarde 2a soms voor i.c.m. waarde 3/4/5. Dit is een gevolg van het gelaagde landschap ter plaatse, waardoor soms aan het mv een andere waarde (3/4/5) geldt dan op >1m (2a). Er moet dan aan beide waarden getoetst worden.
Hoge kans op vindplaatsen van jager-verzamelaars	Het betreft hier de gradiëntzones die bij uitstek werden opgezocht door de jager-verzamelaars, zodat hiervoor een hoge kans op het aantreffen van vindplaatsen geldt. Het gaat om concentraties met vuurstenen artefacten. In het Hoge liggen deze aan het maaiveld, wat ze kwetsbaar maakt voor bodemingrepen.	3	< 500 m2 en 40 cm -mv	Hoewel de te verwachten vindplaatsen van jagers-verzamelaars klein zijn en strakke vrijstellingsgrenzen nodig hebben om ze te kunnen beschermen, achten wij het te verdedigen om te kiezen voor ruimere grenzen. Dit omdat de ervaring in het gebied ons leert dat de bodem vaak niet meer intact is waardoor de verwachting op deze vindplaatsen kleiner is.

Legenda eenheid verwachtingskaart (KB7_totaal)	Toelichting verwachtingskaart (KB7_totaal)	Waarde beleidskaart (KB8_beleid)	Advies vrijstellingsgrenzen beleidskaart (KB8_beleid)	Onderbouwing
Hoge kans op bewoningssporen van landbouwers en staatssamenlevingen	De delen van het landschap die van nature het meest geschikt waren voor landbouwkundig gebruik (de vruchtbare zandruggen) en daarvoor ook beschikbaar waren (dus niet afgedekt door veen en/of klei).	3	< 500 m2 en 40 cm -mv	In categorie 3 betreft het vindplaatsen met een grotere omvang dan die van categorie 2 waardoor ruimere vrijstellingsgrenzen mogelijk zijn.
Donk	Behalve de dijken vormden ook de natuurlijke donken (zandkoppen) geschikte uitvalsbases, van waaruit het landschap werd ontgonnen. Dat geldt zowel voor het middeleeuwse veenlandschap als het zeekleilandschap van na de Sint Elisabethsvloeden. Voor deze zones geldt daarom een hoge verwachting gerelateerd aan bewoningssporen uit deze periode. Op de donken die niet door de veengroei geïsoleerd raakten, zijn mogelijk ook nog bewoningssporen van voor de middeleeuwen te verwachten, zowel van de landbouwers als de jager-verzamelaars.	3	< 500 m2 en 40 cm -mv	In categorie 3 betreft het vindplaatsen met een grotere omvang dan die van categorie 2 waardoor ruimere vrijstellingsgrenzen mogelijk zijn.
Kans op door stuifzand afgedekt landschap	Hoe dit afgedekte landschap er uitziet is onbekend, het is alleen bekend dat er afgedekte (prehistorische) landschappen onder het stuifzand schuilgaan met daarin een kans op goed bewaarde (en dus waardevolle) vindplaatsen.	3a	< 500 m2 en 40 cm -mv	In categorie 3 betreft het vindplaatsen met een grotere omvang dan die van categorie 2 waardoor ruimere vrijstellingsgrenzen mogelijk zijn.
Crevasse	De crevasses vormen oppervlakkige zandplaten in het kleigebied. Vanwege die zandige textuur en de relatief hoge liggen, vormden ze geschikte woonlocaties tijdens en na de inpoldering.	4	< 1000 m2 en 40 cm -mv	In categorie 4 is de kans op vindplaatsen zoals in categorie 3 aanwezig maar, kleiner waardoor nog ruimere vrijstellingsgrenzen verdedigbaar zijn.
Kans op bewoningssporen van landbouwers en staatssamenlevingen	Zones die van nature weliswaar geschikt waren voor de landbouw, maar geleidelijk door het veen geïsoleerd raakte, waardoor ze minder goed bereikbaar en daarmee ook minder interessant waren.	4	< 1000 m2 en 40 cm -mv	In categorie 4 is de kans op vindplaatsen zoals in categorie 3 aanwezig maar, kleiner waardoor nog ruimere vrijstellingsgrenzen verdedigbaar zijn.
	Als 4, maar dan op ≥ 1m diepte beneden maaiveld	4a	< 1000 m2 en 100 cm -mv	In categorie 4 is de kans op vindplaatsen zoals in categorie 3 aanwezig maar, kleiner waardoor nog ruimere vrijstellingsgrenzen verdedigbaar zijn.
Turfvaart / haven / vaart / vliet	Vaarten, havens en vlieten zoals gekarteerd op basis van historisch kaartmateriaal, waarvan in de bodem resten bewaard kunnen zijn en zodoende te beschouwen zijn als archeologische vindplaats.	5	< 10.000 m2 en 40 cm -mv en/of M.E.R.-plicht	Deze resten komen in véél lagere dichtheden voor dan bewoningssporen uit bovenstaande categorieën maar vormen WEL het verhaal van dit deel van West-Brabant; het (herhaaldelijk) verdrinken en weer ontginnen van het gebied. Onderzoek hiernaar is extensiever van aard dan bij bovenstaande categorieën, alleen zinvol bij grote oppervlakten en dus ontwikkelingen en financieel ook minder belastend.

Legenda eenheid verwachtingskaart (KB7_totaal)	Toelichting verwachtingskaart (KB7_totaal)	Waarde beleidskaart (KB8_beleid)	Advies vrijstellingsgrenzen beleidskaart (KB8_beleid)	Onderbouwing
Polder ouder dan 1550	Betreft de gebieden die na de Sint Elisabethsvloeden als eerst werden ingepolderd. De verwachte impact van de vloeden is daarom beperkt. Zodoende zijn hier behalve sporen gerelateerd aan de inpoldering (dijken, afwateringsystemen, etc.) ook sporen van het middeleeuws veenontginningslandschap van voor de overstroming te verwachten zijn (zoals de typische maden-verkaveling).	5	< 10.000 m2 en 40 cm - mv en/of M.E.R.-plicht	Deze resten komen in véél lagere dichtheden voor dan bewoningssporen uit bovenstaande categorieën maar vormen WEL het verhaal van dit deel van West-Brabant; het (herhaaldelijk) verdrinken en weer ontginnen van het gebied. Onderzoek hiernaar is extensiever van aard dan bij bovenstaande categorieën, alleen zinvol bij grote oppervlakten en dus ontwikkelingen en financieel ook minder belastend.
Polder jonger dan 1550	Hier is de invloed van de Sint Elisabethsvloeden veel groter geweest, zodat sporen van het middeleeuws veenontginningslandschap niet meer worden verwacht. Wel zijn hier sporen gerelateerd aan de inpoldering te verwachten (dijken, afwateringsystemen, etc.).	5	< 10.000 m2 en 40 cm - mv en/of M.E.R.-plicht	Deze resten komen in véél lagere dichtheden voor dan bewoningssporen uit bovenstaande categorieën maar vormen WEL het verhaal van dit deel van West-Brabant; het (herhaaldelijk) verdrinken en weer ontginnen van het gebied. Onderzoek hiernaar is extensiever van aard dan bij bovenstaande categorieën, alleen zinvol bij grote oppervlakten en dus ontwikkelingen en financieel ook minder belastend.
Kreek	Via de kreken drong het zeewater het gebied binnen. Hier zijn zodoende resten gerelateerd aan de natte context (met name scheepvaart) te verwachten. Wanneer de kreken na verloop van tijd dichtslibden, konden ze eventueel ontgonnen worden voor de landbouw.	5	< 10.000 m2 en 40 cm - mv en/of M.E.R.-plicht	Deze resten komen in véél lagere dichtheden voor dan bewoningssporen uit bovenstaande categorieën maar vormen WEL het verhaal van dit deel van West-Brabant; het (herhaaldelijk) verdrinken en weer ontginnen van het gebied. Onderzoek hiernaar is extensiever van aard dan bij bovenstaande categorieën, alleen zinvol bij grote oppervlakten en dus ontwikkelingen en financieel ook minder belastend.
Kreekbedding	Zoals de kreek, maar dan nog lang of nog steeds watervoerend. Hier kon dus het langst gevaren worden, vandaar een **hoge** kans op resten van scheepvaart.	5	< 10.000 m2 en 40 cm - mv en/of M.E.R.-plicht	Deze resten komen in véél lagere dichtheden voor dan bewoningssporen uit bovenstaande categorieën maar vormen WEL het verhaal van dit deel van West-Brabant; het (herhaaldelijk) verdrinken en weer ontginnen van het gebied. Onderzoek hiernaar is extensiever van aard dan bij bovenstaande categorieën, alleen zinvol bij grote oppervlakten en dus ontwikkelingen en financieel ook minder belastend.

Legenda eenheid verwachtingskaart (KB7_totaal)	Toelichting verwachtingskaart (KB7_totaal)	Waarde beleidskaart (KB8_beleid)	Advies vrijstellingsgrenzen beleidskaart (KB8_beleid)	Onderbouwing
Kans op vindplaatsen gerelateerd aan begraving en economische activiteiten	Het betreft hier de zones die niet geschikt waren voor bewoning of beakkering vanwege het schrale of droge sediment, maar die daardoor wel geschikt waren voor begraving (inhumatie en/of crematie) van de doden.	5	< 10.000 m2 en 40 cm - mv en/of M.E.R.-plicht	Deze resten komen in véél lagere dichtheden voor dan bewoningssporen uit bovenstaande categorieën maar vormen WEL het verhaal van dit deel van West-Brabant; het (herhaaldelijk) verdrinken en weer ontginnen van het gebied. Onderzoek hiernaar is extensiever van aard dan bij bovenstaande categorieën, alleen zinvol bij grote oppervlakten en dus ontwikkelingen en financieel ook minder belastend.
Kans op vindplaatsen gerelateerd aan economische en infrastructurele activiteiten	De delen van het landschap die niet voldeden aan de criteria voor bewoning of begraving, maar die wel anderszins werden gebruikt, bijvoorbeeld voor grondstofwinning, de aanleg van greppelsystemen of paden. Het gaat veelal om lokale of lijnvormige elementen in veel lagere dichtheden dan de sporen gerelateerd aan bewoning.	5	< 10.000 m2 en 40 cm - mv en/of M.E.R.-plicht	Deze resten komen in véél lagere dichtheden voor dan bewoningssporen uit bovenstaande categorieën maar vormen WEL het verhaal van dit deel van West-Brabant; het (herhaaldelijk) verdrinken en weer ontginnen van het gebied. Onderzoek hiernaar is extensiever van aard dan bij bovenstaande categorieën, alleen zinvol bij grote oppervlakten en dus ontwikkelingen en financieel ook minder belastend.
Kans op vindplaatsen gerelateerd aan de natte context	In de natte delen van het landschap kan een goed geconserveerde en bijzondere archeologische dataset bewaard zijn, omdat ook de organische component bewaard kan zijn. Het gaat dan onder andere om beekovergangen, jachtattributen, resten van veenontginning en turfwinning, paleo-ecologisch materiaal en resten van scheepvaart.	5	< 10.000 m2 en 40 cm - mv en/of M.E.R.-plicht	Deze resten komen in véél lagere dichtheden voor dan bewoningssporen uit bovenstaande categorieën maar vormen WEL het verhaal van dit deel van West-Brabant; het (herhaaldelijk) verdrinken en weer ontginnen van het gebied. Onderzoek hiernaar is extensiever van aard dan bij bovenstaande categorieën, alleen zinvol bij grote oppervlakten en dus ontwikkelingen en financieel ook minder belastend.
	Als 5, maar dan op ≥ 1m diepte beneden maaiveld	5b	< 10.000 m2 en 100 cm - mv en/of M.E.R.-plicht	Deze resten komen in véél lagere dichtheden voor dan bewoningssporen uit bovenstaande categorieën maar vormen WEL het verhaal van dit deel van West-Brabant; het (herhaaldelijk) verdrinken en weer ontginnen van het gebied. Onderzoek hiernaar is extensiever van aard dan bij bovenstaande categorieën, alleen zinvol bij grote oppervlakten en dus ontwikkelingen en financieel ook minder belastend.

Legenda eenheid verwachtingskaart (KB7_totaal)	Toelichting verwachtingskaart (KB7_totaal)	Waarde beleidskaart (KB8_beleid)	Advies vrijstellingsgrenzen beleidskaart (KB8_beleid)	Onderbouwing
Water	In de grote open wateren zijn resten gerelateerd aan scheepvaart te verwachten.	5a	M.E.R.-plicht	Maatwerk
Lage kans op vindplaatsen	Deel van het landschap dat aan geen enkele specifieke voorwaarde voor menselijk gebruik voldoet.	6	Geen restricties	Spreek voor zich
Verstoord	Gebied waar grootschalig door de mens in het reliëf is ingegrepen (afgegraven of opgehoogd), waardoor het natuurlijk landschap onherkenbaar is verstoord.	6	Geen restricties	Spreek voor zich

gemeente Moerdijk

Uitvoeringskader Erfgoed

Cultuurhistorie & Archeologie

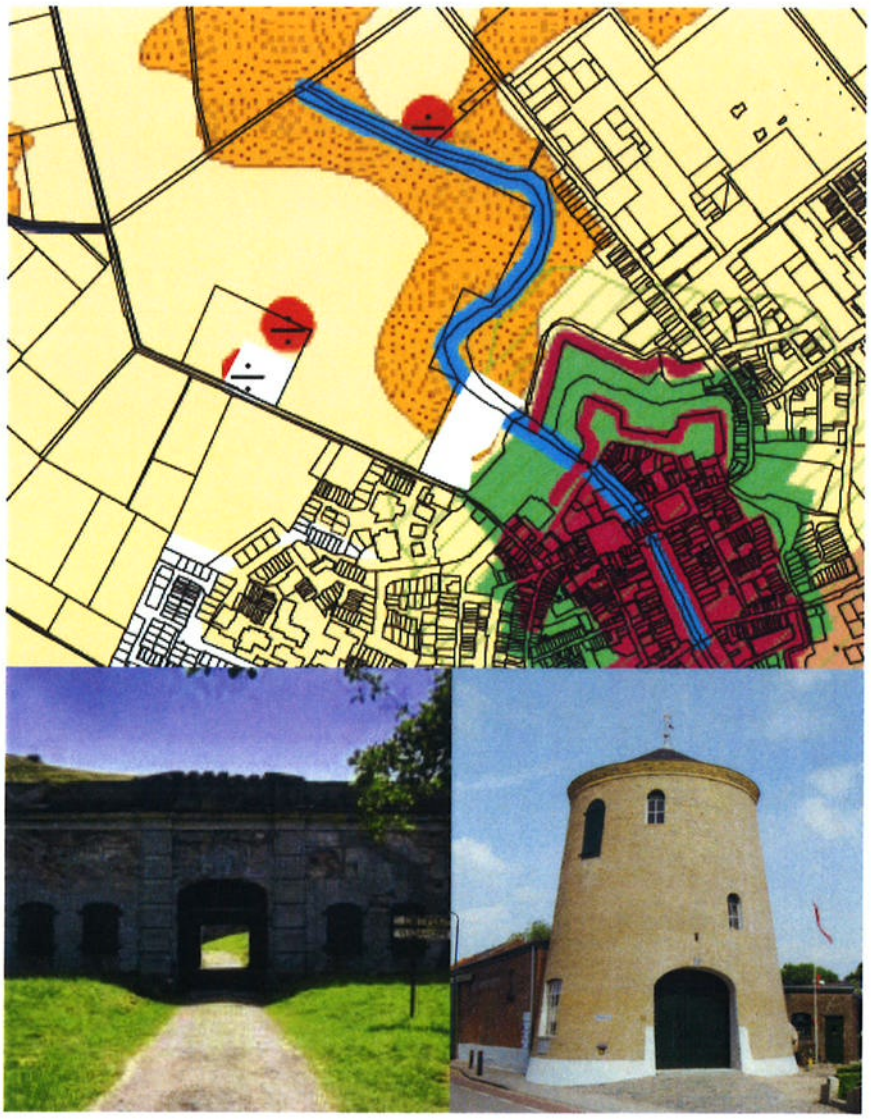

Afdelingen:
Ruimtelijke en Maatschappelijke Ontwikkeling
Vergunningen en Handhaving
2014

Inhoud

1 Erfgoed 3
Erfgoed: wat is dat? 3
Archeologie 3
Cultuurhistorie 3
Waarom een Uitvoeringskader Erfgoed? 3
Wet op de archeologische monumentenzorg 4
Modernisering Monumentenzorg (MoMo) 4
Provinciaal beleid 4
Gemeentelijk beleid 5
Uitvoeringskader erfgoed 5
Verband met de gemeentelijke paraplunota's 5
Economisch klimaat 6
Leefomgeving 6
Maatschappij 6

2 De archeologiekaart 8
Verwachtingszones (hoog, middelhoog, laag) 8
Versoepeling vrijstellingsgrenzen 9
Verwachtingszones in het buitengebied en agrarische activiteiten 10
Verwachtingszones in relatie tot infrastructurele werkzaamheden 10

3 De Cultuurhistoriekaart 11
Elementen op de kaart 11
Behoud en promotie van de cultuurhistorische waarden 12
Gemeentelijke monumenten 12
Financierings- en ontwikkelingsmogelijkheden 13
Onderzoekskosten bij ontwikkelingen 13
Moerdijks restauratiefonds voor gemeentelijke monumenten 13
Provinciale en landelijke subsidiemogelijkheden 14
Ontsluiting en publieksbereik 14

4 Werken met de cultuurhistorie- en archeologiekaart 15
Integrale aanpak 15
Archeologisch onderzoek 15
Financiering 16

5 Actiepunten en planning 18
Literatuur 19

1 Erfgoed

Erfgoed: wat is dat?

Erfgoed is datgene wat we hebben geërfd van onze voorouders. Hierbij is er onderscheid tussen *materieel* erfgoed en *immaterieel* erfgoed. Immaterieel erfgoed betreft bijvoorbeeld volksverhalen, tradities, dialecten, verhalen etc. Het materieel erfgoed is onder te verdelen in roerend en onroerend erfgoed. Het roerend erfgoed is 'verplaatsbaar', het zijn bijvoorbeeld archieven, collecties, schilderijen etc. Het onroerend erfgoed is het onderwerp van dit uitvoeringskader. Het gaat hierbij om het bovengrondse en het ondergrondse cultuurhistorisch erfgoed.

Archeologie

Het ondergrondse cultuurhistorisch erfgoed betreft archeologische waarden of beter gezegd archeologische resten. Deze resten zijn de zichtbare en onzichtbare resten van vroegere samenlevingen op het land, in de bodem en onder water. In de gemeente Moerdijk betreft het voornamelijk onzichtbare archeologische resten. Het is geen algemeen bekend gegeven, maar eens waren uitgestrekte veenmoerassen en kreken beeldbepalend voor het gemeentelijk grondgebied. Met name vanaf ongeveer 5000 voor Christus werd het gebied langzaam één groot moerasgebied. Nu is bijna alles van dit landschap verdwenen door de grootschalige winning van zout gedurende de Middeleeuwen en de krachtige invloed van zee. De ijverige mens heeft daarna de laatste moerassen en de zee bedwongen door bedijkingen en ontginningen. Archeologische vondsten uit de gemeente Moerdijk tonen echter duidelijk aan dat haar geschiedenis veel verder reikt dan wat het bovengrondse ons nu toont; de mens heeft al voor de vorming van de moerassen in het gebied vertoefd. Voorbeelden van vondsten die hierop wijzen zijn het beroemde Mannetje van Willemstad en vondsten die zijn gedaan bij de aanleg van de HSL-lijn.
Een nieuwe bewoningsintensiteit wordt pas duidelijk vanaf de Late Middeleeuwen, welke het begin vormt van de huidige bewoning binnen de gemeente. Van dit tweede begin getuigen enkele tekstuele bronnen. In dit kader is met name de stad Zevenbergen belangrijk vanwege een lange en continue geschiedenis die teruggaat omstreeks het jaar 1250 na Christus.[1]

Cultuurhistorie

Het bovengrondse cultuurhistorisch erfgoed bestaat uit de historisch gebouwde omgeving (historische bouwkunst) en het historisch cultuurlandschap (historische geografie en historische groenwaarden). Bij de historisch gebouwde omgeving gaat het om gebouwde elementen met bijzondere betekenis, zoals molens, bruggen, kastelen of beschermde stads- en dorpsgezichten. Specifieke voorbeelden in Moerdijk zijn Fort Sabina en de voormalige suikerfabriek in Zevenbergen. Het historisch cultuurlandschap verwijst naar de ontstaanswijze en bijzondere plekken van onze cultuurlandschappen, zoals polders, kavelstructuren, terpen en het landschap van de Waterlinies. De napoleonsweg in Langeweg is hiervan een mooi voorbeeld. Historisch groen tenslotte zijn de bijzondere beplantingen waarmee de mens zijn beleving van het landschap heeft willen beïnvloeden. Dat kunnen monumentale bomen zijn, of bomenrijen langs straten, lanen en dijken, maar ook begraafplaatsen, tuinen, parken of landgoederen.[2]

Waarom een Uitvoeringskader Erfgoed?

Sinds september 2007 is de zorg voor het archeologisch erfgoed een wettelijke taak voor de gemeente geworden. Dit is een uitvloeisel van het Verdrag van Malta, dat door Nederland in 1992 werd ondertekend en dat op 1 september 2007 in de Nederlandse wetgeving werd verankerd via de Wet op de archeologische monumentenzorg (Wamz). Sinds die datum zijn gemeenten op basis van de Monumentenwet verplicht om bij ruimtelijke plannen "rekening te houden met de in de grond aanwezige dan wel te verwachten monumenten". Met de wijziging van de Wet op de ruimtelijke ordening (Wro) in juli 2008 is de gemeente formeel de verantwoordelijke geworden voor wat betreft de omgang met archeologische waarden bij beslissingen in het kader van de ruimtelijke inrichting van het gemeentelijk grondgebied. De uitvoering van de Monumentenwet, en de integratie van archeologie in ruimtelijke ordeningsprocessen is daarmee een primair gemeentelijke opgave geworden.

---

[1] Groot, N.C.F./A.W.E. Wilbers/S. Lorenz, 2011: "Tussen water en land", Archeologische Waarden- en verwachtingenkaart en Advies archeologische beleidskaart van de gemeente Moerdijk, *B&G Rapport 1134.*

[2] Toelichting bij de Cultuurhistoriekaart van de Gemeente Moerdijk

Wet op de archeologische monumentenzorg

De landelijke wet- en regelgeving omtrent de omgang met het archeologisch erfgoed zet in op behoud en beheer van het bodemarchief. Dat wil zeggen dat bij ruimtelijke ontwikkelingen als eerste gestreefd dient te worden naar het ontzien van archeologische resten in de bodem (behoud *in situ*). Behoud van het kwetsbare bodemarchief was en is lastig. Allereerst, het bodemarchief is verborgen voor het menselijk oog. Ten tweede, veel ruimtelijke ontwikkelingen leiden tot verstoring van de bodem en de daarin begraven archeologische waarden. Daarbij komt het feit dat een bodemverstoring niet ongedaan gemaakt worden.

Door de beperkte zichtbaarheid en kwetsbaarheid is het voor gemeenten vaak zoeken naar een goede omgangsvorm met de in de bodem achtergebleven archeologische resten. Enerzijds moet dit archief beschermd worden, anderzijds kunnen de ruimtelijke ontwikkelingen om verschillende redenen noodzakelijk zijn. Dat wil zeggen dat als het niet mogelijk is om de archeologische resten te behouden, men zal ze moeten veiligstellen middels archeologisch onderzoek. Conform de landelijke wet- en regelgeving geldt hierbij het 'veroorzaker betaalt'-principe. Zou een bodemingreep niet worden uitgevoerd, dan blijven de resten immers onaangetast bewaard zonder verdere onderzoekskosten. Door dit veroorzakersprincipe kunnen gemeenten voorwaarden stellen aan de omgang met het bodemarchief. Vanuit het oogpunt van rechtmatigheid en het voeren van goed beleid is het van belang dat gemeenten in hun ruimtelijk beleid hierop anticiperen middels het eigen archeologische beleidsinstrumentarium dat ook bekend is bij de initiatiefnemer van de ruimtelijke ontwikkeling c.q. bodemverstoorder (grondeigenaren, ontwikkelaars of de gemeente zelf). Dit kan geregeld worden in het bestemmingsplan en op de archeologiekaart en het bijbehorende uitvoeringskader.

Modernisering Monumentenzorg (MoMo)

Het rijksbeleid op het gebied van de bovengrondse monumentenzorg is sinds 2009 gericht op een nieuwe aanpak: de Modernisering Monumentenzorg, kortweg MoMo genoemd. Deze modernisering is gericht op drie aspecten:

1) Eenvoudige regelgeving voor eigenaren van rijks- en provinciale monumenten. Het moet voor eigenaren gemakkelijker worden om een monument te onderhouden. Om dit te bereiken worden vergunningen voor verbouwing of restauratie sneller verleend.[3] Bovendien is voor een aantal kleine ingrepen in rijksmonumenten geen vergunning meer nodig.
2) Nieuwe bestemmingen voor oude gebouwen. Leegstaande monumenten moeten meer worden hergebruikt. Dit voorkomt leegstand en verval en behoudt monumenten voor de toekomst.
3) Cultuurhistorie onderdeel van ruimtelijke plannen. De Rijksoverheid wil dat er in de monumentenzorg niet alleen oog is voor het monument zelf, maar ook voor de omgeving ervan: het zogenaamde gebiedsgerichte erfgoedbeleid. Binnen het gebiedsgerichte erfgoedbeleid wordt in de ruimtelijke ordening standaard rekening gehouden met het aanwezige cultureel erfgoed. Zo kan een gemeente bepalen dat een torenflat niet zomaar naast een monument mag worden gebouwd.

Met het Besluit ruimtelijke ordening (2010) en sinds de inwerkingtreding van de MoMo op 1 januari 2012 moeten gemeenten in hun bestemmingsplannen aangeven welke cultuurhistorische waarden er in hun gemeente aanwezig zijn en hoe ze deze willen beschermen. Hierdoor kunnen burgers en belanghebbenden in een vroeg stadium aangeven of er cultureel erfgoed is dat bescherming verdient. Dit hoeft niet te wachten totdat iemand een vergunningaanvraag doet voor het gebied. Ook is het voor ontwikkelaars van tevoren duidelijk hoe de gemeente aanwezige cultuurhistorische waarden wil beschermen.

Provinciaal beleid

In het kader van het cultuurbeleid van Noord-Brabant zet de provincie in op versterking van de Brabantse identiteit. Onderdeel hiervan is het behoud van het Brabantse ruimtelijk erfgoed, waarmee de ruimtelijke kwaliteit van de leefomgeving wordt vergroot en dit erfgoed met Noord-Brabant en haar inwoners wordt verbonden. Ten gevolge van de Wet ruimtelijke ordening is er de noodzaak om te komen tot zorgvuldige afbakening en onderbouwing van de erfgoedwaarden van provinciaal belang. Deze waarden zijn op de Cultuurhistorische Waardenkaart en in de structuurvisie ruimte en de Verordening ruimte opgenomen. De cultuurhistorische waardenkaart is het bindend toetsingskader voor de provincie zelf. In totaal zijn er 21 cultuurhistorische landschappen en daarbinnen zijn historisch landschappelijke vlakken en archeologische

[3] Voor rijks- en provinciale monumenten geldt, op enkele uitzonderingen na, niet meer de uitgebreide procedure van 26 weken, maar de reguliere van 8 weken. De procedure voor vergunningsplichtige veranderingen aan gemeentelijke monumenten is altijd een reguliere procedure van 8 weken.

landschappen geselecteerd en beschreven. De in de structuurvisie aangegeven gebiedspaspoorten zijn voor cultuurhistorie op hoofdlijnen verder uitgewerkt.

De archeologische landschappen zijn niet opgenomen in de Verordening ruimte. Dit omdat de zorg voor het archeologisch erfgoed al geborgd is met de Monumentenwet 1988 en de Wamz en archeologie een wettelijke taak is geworden van gemeenten. De provincie is alleen nog bevoegde overheid bij ontgrondingen, provinciale Milieu Effect Rapport (MER) en sommige gemeente-overstijgende projecten. De aangewezen archeologische landschappen zijn alleen (zelf)bindend voor de provincie vanuit de eigen structuurvisie. Met de aanwijzing van deze landschappen heeft de provincie haar belang gedefinieerd. Wanneer dit belang in het geding komt bij ruimtelijke plannen, dan zal de provincie hiertegen zienswijzen indienen. De provincie heeft een stimulerende rol in regionale samenwerking wanneer het archeologisch belang aan de orde is.

Gemeentelijk beleid

Het gemeentebestuur van Moerdijk heeft al jaren de wens om ervoor zorgen dat Moerdijkse objecten en structuren die het verdienen, voor de toekomst bewaard blijven (als gemeentelijk monument). Die objecten worden beschermd en erkend als onderdeel van de identiteit van de gemeente Moerdijk. Tegelijkertijd zijn ze pijlers onder toekomstige ontwikkelingen op het gebied van de openbare ruimte.

De gemeente Moerdijk geeft invulling aan haar zorgplicht voor het (gemeentelijk) erfgoed door een Uitvoeringskader Erfgoed vast te stellen. Hierin wordt behoud van archeologie en cultuurhistorie geborgd. Met dit uitvoeringskader wil de gemeente Moerdijk meer handvatten geven ten behoeve van de beoordeling van vergunningsaanvragen, maar ook het erfgoed ontsluiten in het toeristisch recreatieve netwerk. Tot slot: cultuurhistorisch en archeologisch erfgoed dragen bij aan een prettige leefomgeving en een aantrekkelijk vestigingsklimaat. Met andere woorden: de gemeente Moerdijk richt zich op het behoud, in stand houden en ontsluiten van erfgoed.

Uitvoeringskader erfgoed

Het gemeentelijke erfgoedbeleid bestaat uit vier onderdelen die gezamenlijk zijn vastgesteld door de gemeenteraad:

1) Uitvoeringskader Erfgoed;
2) Archeologiekaart;
3) Cultuurhistoriekaart;
4) Erfgoedverordening.

De kaarten zijn de verbeelding, de verordening bevat de regelgeving en in het uitvoeringskader staat beschreven hoe we hiermee omgaan.

Door dit vast te leggen is het vooraf voor iedereen inzichtelijk wat er te verwachten is in het planvormingsproces wat betreft archeologische en cultuurhistorische waarden. Omdat vooraf helder is wat waar te verwachten of aanwezig is, wordt de 'veroorzaker' niet onverwacht met kosten geconfronteerd want het archeologisch en cultuurhistorisch 'risico' is op voorhand bekend.

Verband met de gemeentelijke paraplunota's

De paraplunota's Maatschappij, Economisch klimaat en Leefomgeving zorgen ervoor dat er meer samenhang tussen beleid is en er minder beleidsplannen gemaakt worden. Ze zijn bedoeld als kapstok voor alle gemeentelijke beleidsnotities. De gemeentelijke ambities en doelen staan centraal in de paraplunota's. Hieraan kan alle beleid en uitvoering verbonden worden. De uitvoeringsstrategie benoemt de hoofdrichting die wordt ingezet om de doelstellingen te realiseren. Er wordt niet op elk afzonderlijk project of activiteit ingegaan. De uitvoering van de paraplunota's heeft een dynamisch karakter, zodat kan worden ingespeeld op de actualiteit en tussentijds kan worden bijgestuurd waar nodig, altijd gericht op een duidelijke stip op de horizon. Monitoring, verantwoording en concretisering van de uitvoeringsstrategie gebeurt via de begrotingscyclus; begroting, collegeagenda, bestuursrapportages. De 'stip op de horizon' van de paraplunota's is het jaar 2030; daar is de visie op gericht.

Economisch klimaat

De pijler 'Economisch Klimaat" richt zich op economie en bedrijvigheid. Economisch Klimaat is het 'klimaat' waarbinnen economische ontwikkeling plaatsvindt. Het bedrijfsleven staat aan de lat om economische groei (toegevoegde waarde, werkgelegenheid) te realiseren, de overheid/gemeente creëert hiervoor de randvoorwaarden. Zowel een goed ondernemingsklimaat als een goed woonleefklimaat zijn belangrijk voor een gezond economisch klimaat. Ondernemingsklimaat vanwege de vestigingsmogelijkheden voor een bedrijf, woonleefklimaat, omdat werknemers simpelweg prettig willen wonen, met de daarbij behorende voorzieningen.

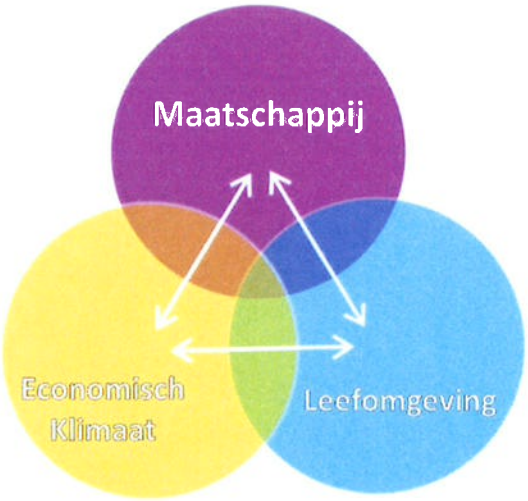

Binnen de economische ambities speelt erfgoed met name een rol daar waar het gaat om toerisme en recreatie. Cultuurhistorische waarden geven mede vorm en inhoud aan de identiteit van een gebied. Via de Strategische Visie is de cultuurhistorie van de gemeente al gekoppeld aan unieke toeristische trekpleisters zoals de aantrekkelijke stadjes Willemstad en Klundert en de centrale kern Zevenbergen. Elk (nieuw) puzzelstukje dat op de kaart komt te staan, kan hierin een eigen rol gaan spelen.

Leefomgeving

De Paraplunota Leefomgeving richt zich op de fysieke leefomgeving en onderscheidt daarin de elementen ondergrond, water, lucht, grondstoffen, natuur en de samenhang daartussen. Verder gaat het in deze nota over de inrichting en het beheer van de openbare ruimte en het effectief ruimtegebruik, waarvoor de basis is gelegd in de Structuurvisie Moerdijk 2030.

Het markante gemeentelijk erfgoed speelt een rol in de kwaliteit van de leefomgeving. Dit simpelweg doordat het ondergrondse deel van het erfgoed onderdeel is van de 'bodem' van de fysieke leefomgeving. Een schone leefomgeving (lucht, bodem en waterkwaliteit) draagt ook bij aan de instandhouding van erfgoed.
Wat betreft de inrichting van de openbare ruimte is er ook een raakvlak als het gaat om ruimtelijke ontwikkelingen. De gemeente dient daarbij vanuit haar wettelijk geregelde zorgtaak voor het gemeentelijk erfgoed rekening te houden met te verwachten en/of aanwezig erfgoed.

Maatschappij

De pijler 'Maatschappij" richt zich op mensen en de omgeving waarin zij met elkaar samenleven. De manier waarop mensen met elkaar samenleven wordt beïnvloedt door de omgeving en andersom. Wanneer mensen kunnen samenleven in harmonie met hun omgeving hebben zij de mogelijkheid zich te ontwikkelen. "Maatschappij" heeft betrekking op het sociale gezicht van de gemeente, waar ondersteuning en voorzieningen dichtbij zijn en de menselijke maat geldt.

In de paraplunota Maatschappij wordt gesteld dat erfgoed een gemeentelijke zorgtaak is geworden. Dat betekent dat er een gemeentelijke archeologie- en cultuurhistoriekaart vervaardigd dient te worden ten einde een compleet erfgoedbeleid te kunnen formuleren. Deze kaarten worden gelijktijdig met de aangepaste Erfgoedverordening en het Uitvoeringskader Erfgoed door de raad vastgesteld.

Erfgoed is naast de zorgtaak van de gemeente in verschillende opzichten een maatschappelijk thema. Erfgoed is van iedereen, het uitdragen van daarvan zijn van maatschappelijk belang. Welke lessen kunnen geleerd worden uit het verleden, welke overblijfselen zijn er nog? Dit soort thema's kunnen een belangrijke rol vervullen. Denk daarbij aan lespakketten, of een reizende tentoonstelling door de gemeente over de geschiedenis van de gemeente. De gemeente speelt hierin geen primaire rol, het initiatief ligt het zelf organiserend vermogen van de samenleving. Met name de heemkundekringen zijn op dit gebied al actief, denk bijvoorbeeld aan hun gezamenlijke project "de canon van Moerdijk" over de historie van de gemeente (www.canonvanmoerdijk.nl).

Erfgoed draagt ook bij aan een gevoel van verbondenheid met een plek. Het in beeld brengen en benutten van dit erfgoed kan de leefbaarheid vergroten. Denk daarbij aan hergebruik van oude, monumentale gebouwen om leegstand en verloedering te voorkomen of aan bijvoorbeeld het zichtbaar maken van de resultaten van archeologisch onderzoek in de openbare ruimte. Ook hier ligt het initiatief niet bij de gemeente, maar is de eigenaar van het gebouw de eerste verantwoordelijke. Daarnaast komen ook hier initiatieven vanuit de samenleving steeds meer voor. De gemeente heeft een faciliterende rol.

2 De archeologiekaart

De archeologiekaart vormt de basis voor het verbeelden van prioriteiten in het belang van archeologische waarden. Deze kaart is een verfijning van de Indicatieve Kaart Archeologische Waarden (IKAW) van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, die tevens is opgenomen in de Cultuurhistorische Waardenkaart (CHW 2010) van de provincie Noord-Brabant, en geeft een veel beter beeld van het gemeentelijk archeologisch erfgoed. Na vaststelling door de gemeenteraad komen laatst genoemde kaarten te vervallen en is de gemeentelijke archeologiekaart leidend.

Aan de archeologiekaart ligt een gemeentelijke archeologische waarden- en verwachtingskaart ten grondslag. Deze kaart geeft een zo volledig mogelijk beeld van de actuele kennis van het archeologische bodemarchief van de gemeente Moerdijk. Bij de nieuwe archeologiekaart hoort een uitgebreide toelichting c.q. een archeologisch rapport dat de wetenschappelijke onderbouwing vormt en tevens een overzicht geeft van de bewoningsgeschiedenis van de gemeente.

Het mannetje van Willemstad is voor Nederland een van de belangrijkste vondsten uit het Mesolithicum (midden steentijd) en is ongeveer 6500 jaar geleden vervaardigd. Vanwege de uniciteit vormt het houten sculptuurtje van 12,5 centimeter groot een belangrijk onderdeel van de afdeling Archeologie van Nederland in het Rijksmuseum van Oudheden te Leiden.

De archeologische waarden- en verwachtingskaart is op hoofdlijnen tot stand gekomen[4] door het verzamelen en analyseren van de beschikbare informatie over de ligging en de aard van bekende archeologische vindplaatsen, opgravingterreinen en vondstlocaties en door het beschrijven en analyseren van bodemkundige, geologische en geomorfologische gegevens. Daarnaast werd de cultuurhistorische studie behorende bij de cultuurhistoriekaart gebruikt voor het bepalen van de archeologische relevante aspecten van het cultuurhistorische erfgoed binnen de gemeente. Uiteindelijk werd op basis van de archeologische, landschappelijke en historische karakteristieken van de gemeente de archeologische waardenkaart vervaardigd en werd een wetenschappelijk archeologisch verwachtingsmodel opgesteld dat middels een veldonderzoek is getoetst. Er is rekening gehouden met de soms grootschalig uitgevoerde ontgrondingen die geleid kunnen hebben tot het verlies van archeologische resten. Tot slot zijn ook de verschillende heemkundekringen geraadpleegd voor aanvullende informatie en toetsing van de resultaten.

Het resultaat is een kaart waarop alle bekende archeologische waarden zijn opgenomen en waarop in zones de mate van verwachting op de aanwezigheid van archeologische resten (hoog, middelhoog, laag) is weergegeven.

Verwachtingszones (hoog, middelhoog, laag)

De kaart is ingedeeld in categorieën waaraan maatregelen c.q. vrijstellingsgrenzen zijn gekoppeld. Het gaat daarbij om de combinatie tussen de toegestane verstoringdiepte en de oppervlakte van een geplande ontwikkeling. Deze grenzen zijn bepaald op basis van de gemeentelijke archeologiekaart en gemeentelijke belangen. Zo zijn er bijvoorbeeld verschillende dieptegrenzen vastgesteld op basis van de bodemopbouw van

[4] Bronnengebruik mede bepaald door de provinciale regeling Stimulering Gemeentelijke Archeologie- c.q. Erfgoedkaarten 2009-2011.

de gemeente; juist door de gemeente specifieke situatie in beeld te brengen kan veel onnodig archeologisch onderzoek voorkomen worden.

Uitsnede archeologiekaart ter illustratie van de verwachtingsgebieden.

In het noordwestelijk deel van de gemeente bevindt het vroegere loopvlak (de voor archeologie relevante laag) zich vele meters diep, hier geldt een *lage archeologische verwachting* (lichtgeel). Het Mannetje van Willemstad is bijvoorbeeld op ca. 8 meter diepte gevonden. Vanwege de diepte van de relevante lagen zal men zelden tot nooit archeologisch onderzoek uit hoeven voeren in deze delen, simpelweg omdat ontwikkelingen niet tot op deze diepten reiken. Daarnaast waren deze delen van de gemeente in het verleden minder interessant voor bewoning ten opzichte van de hoger gelegen delen zoals het zuidoostelijk deel van de gemeente . In dit gedeelte geldt een *hoge archeologische verwachting* (rood). Hier ligt het archeologisch relevante niveau dicht aan het oppervlak en worden archeologische resten verwacht vanaf de steentijd. Bewoning is hier langdurig mogelijk geweest terwijl de omgeving langzaam bedekt werd met veen. Om de verwachte archeologische resten ter plaatste te beschermen, gelden hier logischerwijs strengere grenzen. Dit geldt ook voor de locaties met *bekende* (verdwenen) historische bebouwing en *archeologische monumenten*; archeologische resten zijn hier vrijwel zeker aanwezig. Voorbeelden van archeologische monumenten zijn de kasteeltuin te Zevenbergen en de oude stadskernen van Zevenbergen en Klundert.

De *middelhoge archeologische verwachting* (donkergeel) is opgedeeld in twee varianten. Ten eerste betreft het de gebieden met 'dekzand'. Er worden archeologische resten verwacht deze zone, maar met een wat geringere dichtheid dan bij een hoge archeologische verwachting. De geringere dichtheid is te verklaren doordat deze zones, net als bij de gebieden met een hoge verwachting, langdurig vrij zijn geweest van veen en daardoor bewoond en gebruikt kunnen zijn geweest. De periode van gebruik is echter korter geweest dan bij de zones met een hoge verwachting en de mogelijk aanwezige resten worden minder bedreigd door de meeste ingrepen omdat ze tussen 2 en 4 meter minus maaiveld liggen.
Ten tweede is er de middelhoge archeologische verwachting 'ondiep'. Het betreft gebieden met een middelhoge verwachting op basis van de geomorfologische ondergrond van de locatie. Binnen de gemeente Moerdijk betreft het vrijwel alleen de oeverwallen van kreken, waarvan bekend is dat de eerste bewoning in de Middeleeuwen daarop plaatsvond.

Tot slot zijn er de gebieden waar *geen archeologische verwachting* is (wit). Hier is geen archeologische relevante laag meer aanwezig door bijvoorbeeld sanering, ontgronding, definitief archeologisch onderzoek etc.

Versoepeling vrijstellingsgrenzen

De vrijstellingsgrenzen zorgen voor een versoepeling van de huidige vrijstellingsgrenzen zoals opgenomen in de Erfgoedverordening 2012. De vrijstellingsgrens voor een lage archeologische verwachting ligt in de Erfgoedverordening 2012 bij 90 m^2 en een diepte van 50 cm. Met de nieuwe kaart zal in zones met een lage archeologische verwachting alleen onderzoek worden verwacht indien het project onder de MER-plicht valt. De 50 m^2 die in de Erfgoedverordening 2012 geldt voor zones met een middelhoge en hoge archeologische verwachting geldt met de nieuwe kaart alleen voor de historische dorpskernen en de archeologische

monumenten omdat daar sprake is van bekende of aanwezige archeologische waarden. Voor een hoge archeologische verwachting wordt de vrijstellingsgrens verruimd van 50 m^2 naar 100 m^2 en voor de middelhoge archeologische verwachting wordt het 250 m^2 gecombineerd met een diepte van 50 cm of 200 cm.
In de legenda op de archeologiekaart zijn de categorieën weergegeven, voorzien van de bijbehorende vrijstellingsgrenzen.

Verwachtingszones in het buitengebied en agrarische activiteiten

In het buitengebied komt men pas met archeologie in aanraking als men in bepaalde zones (donkergeel en rood) dieper dan 50 cm en op bepaalde plekken dieper dan 200 cm wil verstoren. ZLTO Moerdijk heeft aangegeven tot dergelijke diepten niet te (diep)ploegen/bewerken, waaruit geconcludeerd wordt dat de archeologische verwachtingszones het normale agrarische gebruik van de bodem niet hinderen. Er is ook geen omgevingsvergunning noodzakelijk voor normale agrarische activiteiten.

Een activiteit die in principe wel vergunningsplichtig kan zijn, en ook niet valt onder normaal agrarisch gebruik conform verschillende uitspraken van Raad van State en de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, is de aanleg van drainage.[5] Er is met ZLTO afgesproken om de aanleg van nieuwe drainage eenmalig toe te staan zonder archeologisch onderzoek, mits vervanging van de buizen in de toekomst daarna op dezelfde plaats gebeurt waardoor geen nieuwe bodemverstoringen ontstaat. Het drainageplan dient wel van te voren met de gemeente afgestemd te worden. Op deze wijze wordt het archeologisch erfgoed minimaal geschaad en wordt de agrariër niet in de bedrijfsvoering gehinderd. Let wel: deze uitzondering geldt niet voor archeologische monumenten (blauw en paars op de kaart).

Verwachtingszones in relatie tot infrastructurele werkzaamheden

Bij de aanleg van bijvoorbeeld riolering of nutsvoorzieningen kan het voorkomen dat er bodemverstorende ingrepen plaatsvinden, waardoor de eventueel aanwezige archeologische waarden kunnen worden aangetast. Activiteiten als deze kunnen daarom vergunningsplichtig zijn.
Met de ZLTO is afgesproken om de aanleg van nieuwe drainage eenmalig toe te staan zonder archeologisch onderzoek, mits vervanging van de buizen in de toekomst daarna op dezelfde plaats gebeurt waardoor geen nieuwe bodemverstoringen ontstaat. Deze uitzondering is ook van toepassing bij infrastructurele werkzaamheden, daar waar het gaat om vervanging van bijvoorbeeld riolering en nutsvoorzieningen op dezelfde plaats. De uit te voeren werkzaamheden dienen ,middels een te overleggen plan, wel van te voren met de gemeente afgestemd te worden. Let wel: deze uitzondering geldt niet voor archeologische monumenten (blauw en paars op de kaart) en nog niet bestaande tracés.

---

5 - o.a. 200809200/1/R1, 201109825/1/R3, 200908600/1/R4 en 201205452/1/R4
- Brouwer/Hanou 2003. Niet tot "normaal agrarisch bodemgebruik" behoren werken en werkzaamheden die erop zijn gericht de cultuurtechnische bodemomstandigheden te wijzigen. Als voorbeelden kunnen egaliseren, diepploegen en aanleggen drainage worden genoemd.

3 De Cultuurhistoriekaart

De cultuurhistoriekaart is gebaseerd op de cultuurhistorische waardenkaart van de provincie Noord-Brabant. Het doel van de cultuurhistoriekaart is het inzichtelijk maken van het aanwezige historisch-geografische erfgoed, het historisch-(steden)bouwkundige erfgoed en het historisch groen in de gemeente Moerdijk. De kaart heeft een belangrijke attentiewaarde en dient als basisdocument voor een nadere waardering van het erfgoed en voor zaken als publiekseducatie. De kaart maakt het mogelijk om te bepalen waar ruimtelijke ontwikkelingen versterkt kunnen worden door cultuurhistorische waarden, of daarvoor juist bedreigend kunnen zijn. De kaart biedt de gemeente een kader om een goed onderbouwde afweging te maken ten behoeve van cultuurhistorie. Bij de kaart hoort een toelichting die een overzicht geeft van de belangrijkste cultuurhistorische waarden binnen de gemeente.

De cultuurhistoriekaart is op hoofdlijnen tot stand gekomen door gebruik te maken van bestaande inventarisaties en studies, van historisch kaartmateriaal en van de waardevolle informatie die door kenners van het gebied (o.a. via de lokale heemkundige verenigingen) is ingebracht.[6] Ten behoeve van het samenstellen van deze toelichting is door Croonen Adviseurs en Monumentenhuis Brabant veldwerk verricht. Er is gericht documentatie verzameld. Daarbij zijn foto's van cultuurhistorisch waardevolle objecten binnen de gemeente gemaakt, waarvan een selectie in dit rapport is opgenomen.

De cultuurhistoriekaart fungeert als onderlegger voor alle ruimtelijke plannen en is het toetsingskader voor de omgevingsvergunning via het bestemmingsplan en/of de erfgoedverordening. Het gaat daarbij om de afweging tussen de aanwezige cultuurhistorische waarden en de aard en omvang van een geplande ontwikkeling.

De provinciale "Beleidsregel Stimulering Gemeentelijke Archeologie- c.q. Erfgoedkaarten 2009-2011" schrijft voor dat aan de gemeentelijke cultuurhistoriekaart specifieke gemeentelijke maatregelen worden gekoppeld. Hiertoe is in de legenda op de kaart achter elke eenheid in kernachtige bewoordingen een regel opgenomen.

Elementen op de kaart

Op de cultuurhistoriekaart zijn twee soorten cultuurhistorische waarden weergegeven.

De eerste categorie betreft de historische gebouwde omgeving (historische bouwkunst): het deel van onze leefomgeving waarop de mens het sterkst zijn stempel heeft gedrukt en waar hij ook het grootste deel van zijn leven in doorbrengt. De steden en dorpen, de grote verkeerswegen met hun bruggen, sluizen en viaducten, havens en industriegebieden, vestingwerken en de verspreide bebouwing in het landschap kunnen hiertoe worden gerekend.
Hieronder rekenen we de rijksmonumenten, gemeentelijke monumenten, en overige historische bouwkunst. Maar ook het historisch bouwkundig erfgoed, onderverdeeld in verschillende erfgoed categorieën (waaronder religieus en militair erfgoed).

De historische bouwkunst is op de cultuurhistoriekaart terug te vinden als op zichzelf staande symbolen (zie een voorbeeld op de volgende pagina). Zo geeft de oranje driehoek een Rijksmonument aan, de blauwe driehoek een gemeentelijk monument enzovoort. Voor een volledig overzicht zie de legenda. In deze legenda is ook aangegeven hoe we met iedere element op de kaart omgaan.

De tweede categorie is het historische cultuurlandschap (historische geografie en historisch groen): het deel van onze leefomgeving waar menselijke activiteiten over het algemeen meer in wisselwerking én in balans zijn met het natuurlijke milieu dan in de stad. De ordening door de mens van zijn leefomgeving strekt zich dus niet alleen uit tot zijn gebouwen en bouwwerken, maar ook tot wat zich daarbuiten bevindt: het cultuurlandschap met zijn akkers en weilanden, beken en rivieren, landwegen en dijken, bossen en moerassen.
Hieronder rekenen we onder meer vlakelementen zoals veengebieden en polders, maar ook oude infrastructuren, houtwallen en monumentale bomen. Ook historische zichtrelaties maken onderdeel uit van het historische cultuurlandschap.

[6] Bronnengebruik mede bepaald door de provinciale regeling Stimulering Gemeentelijke Archeologie- c.q. Erfgoedkaarten 2009-2011.

Het historische cultuurlandschap is op de cultuurhistoriekaart terug te vinden in de aangegeven lijnen en vlakken. Zo geeft de paarse stippellijn een oude hoofdroute aan, de blauw gearceerde cirkel rond Willemstad het schootsveld en de groene pijlen geven een zichtrelatie aan. In de legenda bij de cultuurhistoriekaart zijn alle categorieën geduid en is ook aangegeven hoe we hiermee om gaan.

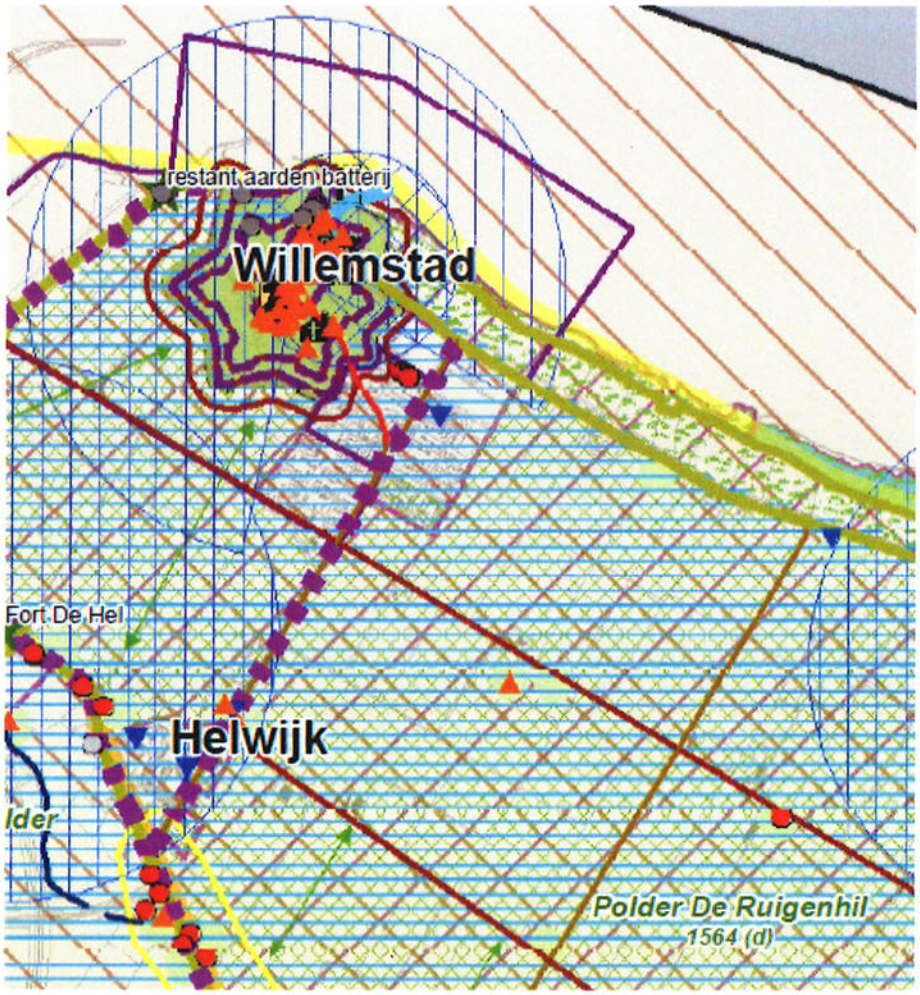

Uitsnede cultuurhistoriekaart ter illustratie van de cultuurhistorische waarden. Op deze uitsnede is onder ander te zien: oranje driehoek/rijksmonument; blauwe driehoek/ gemeentelijk monument; rode stip/overige historische bouwkunst; paarse stippellijn/ oude hoofdroute; blauw gearceerde cirkel/schootsveld; groene pijl/zichtrelatie.

Behoud en promotie van de cultuurhistorische waarden

Het gemeentebestuur van Moerdijk heeft al jaren de wens om ervoor zorgen dat Moerdijkse objecten en structuren die het verdienen, voor de toekomst bewaard blijven (als gemeentelijk monument). We gaan zorgvuldig om met de aanwezige cultuurhistorische waarden binnen het grondgebied van de gemeente. Willemstad vormt een speerpunt van het toeristisch recreatief beleid binnen de gemeente. Met de cultuurhistoriekaart en de daarbij horende toelichting is veel informatie beschikbaar over de aanwezige waarden en ook is aangegeven hoe we hiermee omgaan als het gaat om ruimtelijke ontwikkelingen. Maar ook voor het behouden en ontsluiten van cultuurhistorie zijn er een aantal aandachtspunten.

Gemeentelijke monumenten

De Rijksmonumentenlijst wordt zelden nog uitgebreid. Wanneer er sprake is van bouwkunst, die we willen behouden is het daarom primair aan de gemeente om een status als gemeentelijk monument te overwegen. De gemeente Moerdijk heeft inmiddels 32 panden aangewezen als gemeentelijk monument.

Aanvulling van de monumentenlijst moet aansluiten bij de leefwereld van haar inwoners. Dat betekent dat de gemeente een stapje terug doet en het initiatief bij de bewoners legt. De overheid is daar waar ze dat nodig acht. Inwoners hebben een rol om zelf na te denken over wat er écht behouden moet blijven. En deze rol nemen inwoners ook: er zijn al meerdere aanvragen tot aanwijzing als monument bij de gemeente binnen gekomen, zoals bijvoorbeeld het voormalig ketelhuis met bijbehorende tweeling schoorstenen van de voormalige coöperatieve suikerfabriek in Zevenbergen (zie foto). Ook de Heemkunde Kringen kunnen een rol spelen in het uitbreiden van de gemeentelijke monumentenlijst. Zij kunnen eigenaren van potentiele gemeentelijke monumenten in kennis stellen van de cultuurhistorische waarde van het object. En eventueel kunnen zij een eigenaar begeleiden in de aanwijsprocedure, bijvoorbeeld door het aanleveren van specifieke informatie voor de redengevende omschrijving van het object.

Voordat het college over de aanwijzing een besluit neemt, toetst het college aan de samen met de Erfgoedverordening vastgelegde waarderingscriteria voor gemeentelijke monumenten (bijlage bij de verordening). Daarbij worden zij geadviseerd door de Monumentencommissie.

Financierings- en ontwikkelingsmogelijkheden

Onderzoekskosten bij ontwikkelingen

Evenals op het vlak van het archeologisch onderzoek, liggen de kosten van bijvoorbeeld een cultuurhistorische verkenning bij de initiatiefnemer van de ruimtelijke ontwikkeling of planvorming. Vooronderzoek, of het inwinnen van informatie omtrent de mogelijk aanwezige cultuurhistorische waarden, is een onderdeel van de planvoorbereiding en moet worden meegenomen in de projectbegroting van de ruimtelijke ontwikkeling. Dit geldt zowel voor initiatieven van de gemeente zelf als voor die van derden. Het risico op planschade wordt geminimaliseerd door de beperkingen hangend aan de verschillende cultuurhistorische waarden op de cultuurhistoriekaart en de bestemmingsplanverbeelding te onderbouwen.

Moerdijks restauratiefonds voor gemeentelijke monumenten

Om beschermde monumenten voor toekomstige generaties te behouden zijn maatregelen nodig die instandhouding van het object bevorderen. In aansluiting bij de landelijke tendens wordt op gemeentelijk niveau niet gekozen voor subsidie daarvoor, maar voor leningen tegen een laag rentepercentage.

Er zijn op het moment van schrijven 32 gemeentelijke monumenten in de gemeente Moerdijk aangewezen. Van de eigenaren van deze gemeentelijk monumenten wordt verwacht dat zij zorgvuldig omgaan met het aangewezen object. Om hen op een duurzame manier te ondersteunen is het Moerdijks Restauratie Fonds opgericht. Dit is een revolverend fonds waaruit leningen kunnen worden verstrekt die zijn bedoeld voor het instandhouden van het exterieur van gemeentelijke monumenten. Dat betekent dat het restaureren van (verdwenen) cultuurhistorische waarden niet wordt gefinancierd. De rente van deze lening ligt 5% onder de marktrente met een minimum van 1,5%. De rentevaste periode is 10 jaar. Er is een minimum bedrag van de lening (€ 10.000,--) omdat de kosten om de lening te beheren niet te hoog mogen zijn ten opzichte van de lening zelf. Om ervoor te zorgen dat het fonds niet te snel uitgeput raakt geeft de verordening daarnaast maximumbedragen aan. Dit maximum verschilt per soort gemeentelijk monument. Voor de bijzondere objecten, waarvan de instandhouding duurder is, kan een bedrag van maximaal € 50.000,-- worden geleend. Voor de kleine(re) objecten (woonhuismonumenten) kan maximaal € 25.000,-- worden geleend.

Provinciale en landelijke subsidiemogelijkheden

De provincie Noord-Brabant en het Rijk bieden mogelijkheden tot het aanvragen van subsidie voor verschillende typen monumenten. Eigenaren van een rijksmonument (geen woonhuis) kunnen financiële ondersteuning voor de instandhouding hun pand bij het rijk aanvragen (Besluit rijkssubsidiëring instandhouding monumenten ofwel Brim). De provincie kent verder verschillende culturele subsidies, onder andere die voor de instandhouding van molens, her te bestemmen kerken en industrieel erfgoed. In de gemeentelijke monumentenwijzer zijn (overige) subsidieverstrekkers opgesomd.

Ontsluiting en publieksbereik

Ontsluiting van het cultureel erfgoed en het creëren van draagvlak zijn erg belangrijk. Cultureel erfgoed heeft een grote aantrekkingskracht op recreanten en toeristen. Dat is duidelijk te zien in plaatsen met een historische kern (zoals Willemstad), maar ook in cultuurlandschappen. Dit zijn tegenwoordig grote recreatief-toeristische trekpleisters. Toeristische ondernemers ontwikkelen daarom steeds meer initiatieven waarin toerisme en cultuurhistorie elkaar versterken.

Om de cultuurhistorische identiteit van Moerdijk kleur te geven is het nodig om keuzes te maken. Er zijn twee belangrijke speerpunten bij het toeristisch-recreatief benutten van erfgoed. Ten eerste is dat het Vestinglandschap, met de waterlinie, forten en vestingwerken. Ten tweede is dat industrieel erfgoed.
Ook karakteristiek zijn de Moerdijks infrastructuur, boerderijen en religieuze gebouwen. Deze zijn belangrijk voor de identiteit van Moerdijk en voor de lokale inwoners, maar vormen in mindere mate kern van toeristisch recreatieve ontwikkelingen.

De gemeente zal een bijdrage leveren aan het ontsluiten van cultuurhistorie in gezamenlijkheid met de toeristische promotie van de gemeente. Wij zetten in op het zichtbaar maken van cultureel erfgoed in de openbare ruimte (monumentenschild)[7] maar ook het (digitaal) beschikbaar stellen van informatie en bijvoorbeeld het stimuleren van activiteiten rond monumenten, zoals het organiseren van een Open Monumentendag. Voor de organisatie hiervan zal de gemeente Moerdijk investeren in capaciteit en financiële middelen en een regierol op zich nemen; voor de organisatie wordt een externe partner gezocht.

Het officiële monumentenschild

Regionale samenwerking

Er zijn tal van initiatieven in de regio om erfgoed te ontsluiten in het kader van de toeristische promotie. Het vestinglandschap is groter dan alleen de gemeente Moerdijk. Het is goed om hierin samen op te trekken, in lijn met samenwerkingsovereenkomsten als Waterpoort en Nederlandse Vestingsteden en gebieden als de Brabantse Wal met de Brabantse Waterlinie.

[7] Een monumentenschild is het bekende blauwwitte schild dat aangeeft dat een pand een beschermd monument is. Het toekennen van het monumentenschild gebeurt van rijkswege sporadisch, aangezien de eigenlijke betekenis anders is dan alleen het aanduiden van een monument[7]. Het ontwerpen van een speciaal gemeentelijk monumentenschild draagt bij aan de herkenbaarheid van de cultuurhistorische waarden in de openbare ruimte. Zo wordt bijgedragen aan de kwaliteit van de leefomgeving en het identiteitsbewustzijn van inwoners, maar ook ingezet op bezoekers van buiten de gemeente. De gemeente Moerdijk zal haar monumentenschild duidelijk moeten onderscheiden van het officiële monumentenschild.

4 Werken met de cultuurhistorie- en archeologiekaart

Erfgoed is nauw verweven met ruimtelijke ordening, infrastructuur, landbouw, cultuur en toerisme en recreatie. Het speelt op het raakvlak tussen ruimtelijke- en maatschappelijke ontwikkeling en kent ook een belangrijke vergunning- en handhavingscomponent. Ambtelijk hebben zowel projectleiders, beleidsadviseurs als vergunningverleners en handhavers ermee te maken. In de uitvoering is een brede aanpak en het maken van duidelijke werkafspraken daarom van belang.

Integrale aanpak

Uitgangspunt is om integraal te werken waarbij erfgoed verweven is in de advisering en uitvoering.
Nadat de archeologie- en cultuurhistorie kaarten zijn vastgesteld, fungeert deze als een visuele weerslag van erfgoedbeleid en de erfgoedverordening. Daarmee wordt de kaart ook formeel richtinggevend bij ontwikkeling van nieuwe, of het aanpassen van bestaande, ruimtelijke plannen en andere relevante ingrepen.

Een logische volgende stap is het overnemen van de archeologische en cultuurhistorische categorieën van de kaart in de gemeentelijke structuurvisie, omgevingsvergunningen strijdig gebruik, ontheffingen planologisch strijdig gebruik en bestemmingsplannen. Dit zal plaatsvinden op het moment dat een herziening aan de orde is. Het zal daardoor een aantal jaren in beslag nemen om de archeologische en cultuurhistorische gegevens in alle plannen op te nemen.

Uitgangspunt is dat de categorieën met bijbehorende vrijstellingsgrenzen die op de kaarten zijn weergegeven direct vertaald worden naar de verbeelding en regels van nieuwe bestemmingsplannen. In de toelichting bij een bestemmingsplan wordt onder andere het gemeentelijk erfgoedbeleid en de bewoningsgeschiedenis van de locatie (voor zover bekend) tekstueel omschreven. Archeologie wordt via het bestemmingsplan beschermd door middel van de dubbelbestemming 'Waarde – Archeologie', cultuurhistorie door middel van de dubbelbestemming 'Waarde – Cultuurhistorie'.

Archeologisch onderzoek

Via de regels wordt een initiatief in archeologische zones ingedeeld waardoor verplicht rekening moet worden gehouden met de aanwezige, dan wel de te verwachte archeologische resten in de bodem. Als er wordt gekozen voor een archeologisch gevoeliger locatie en behoud niet mogelijk is, of wanneer de maatschappelijke afweging anders uitvalt, moet rekening worden gehouden met de uitvoering van archeologisch (voor)onderzoek.

Archeologisch onderzoek is echter niet altijd direct noodzakelijk. Dit geldt bijvoorbeeld indien afdoende kan worden aangetoond[8] dat in het gebied reeds in 'relevante mate' verstoring plaats heeft gevonden die aantoonbaar dieper reikt dan de verwachte archeologisch relevante laag. Ook is onderzoek niet noodzakelijk als de geplande bodemingrepen van dien aard zijn dat geen verstoring van de verwachte archeologische resten plaatsvindt. Als archeologisch (voor)onderzoek toch noodzakelijk blijkt, dan kan uit het onderzoek blijken dat er;

1) geen archeologische vindplaats aanwezig is. In dat geval zijn er *geen verdere restricties* voor de planvorming;
2) een vindplaats is aangetroffen die *niet* behoudenswaardig[9] is. In dat geval zijn er *geen verdere restricties* voor de planvorming;
3) een behoudenswaardige vindplaats is aangetroffen. In dat geval wordt bezien of de vindplaats *in situ* behouden kan worden door planaanpassing of dat deze *ex situ* moet worden veiliggesteld middels gravend archeologisch onderzoek.

---

[8] Bijvoorbeeld door oude bouwtekeningen, aantonen exact waar tot op welke diepte de bodem bewerkt is, een archeologisch booronderzoek conform de vigerende Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie. De gemeente beslist in hoeverre er 'afdoende' is aangetoond.

[9] De behoudenswaardigheid van een vindplaats wordt op basis van de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA) vastgesteld in het archeologisch rapport dat in het kader van de ontwikkeling is opgesteld. Deze rapportage wordt door de deskundige op het gebied van de archeologische monumentenzorg van de gemeente Moerdijk beoordeeld (Regio West-Brabant).

Archeologisch onderzoek wordt alleen uitgevoerd door instanties die daarvoor gecertificeerd zijn.[10] De rapportages die daaruit voortvloeien dienen te voldoen aan de eisen die gesteld worden in de erfgoedverordening en de vigerende Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA) en worden beoordeeld door de gemeente Moerdijk. De gemeente is namelijk de bevoegde overheid met betrekking tot het aspect archeologie en beslist middels het selectiebesluit (zie kader) over bescherming *in* of *ex situ*. Bij elk besluit omtrent het aspect archeologie laat de gemeente Moerdijk zich adviseren door haar deskundige op het gebied van de archeologische monumentenzorg. De gemeente Moerdijk maakt deel uit van de gemeenschappelijke regeling Regio West-Brabant en maakt via deze regeling gebruik van de aldaar werkzame regioarcheologen. Via deze regeling heeft de gemeente Moerdijk de benodigde archeologische expertise zelf in huis op het gebied van de archeologische monumentenzorg.

Indien het aspect archeologie niet geborgd is in een (oud) bestemmingsplan, dan volgt de verplichting tot het rekening houden met archeologie uit de Erfgoedverordening. Indien archeologie wel is opgenomen in een bestemmingsplan, maar niet conform de nieuwe kaart, dan geldt het bestemmingsplan; de verordening kan alleen een aanvulling vormen op het bestemmingsplan.

Het selectiebesluit

Naar aanleiding van een ingediend archeologisch rapport neemt de gemeente een besluit omtrent het aspect archeologie. Het besluit wordt gebaseerd op het advies van haar deskundige op het gebied van de archeologische monumentenzorg. Dit besluit wordt het "selectiebesluit" genoemd. Het besluit kan inhouden dat bij de voorgenomen ontwikkeling geen rekening hoeft te worden gehouden met archeologie bijvoorbeeld omdat de bodem diep verstoord is, of omdat er geen archeologische resten aanwezig zijn. Als er wel een vindplaats aanwezig is dan kan worden besloten dat deze *in situ* of *ex situ* behouden dient te worden. Bij *in situ* behoud worden er, via voorwaarden aan de vergunning of ontheffing, technische maatregelen getroffen waardoor de archeologische resten niet beschadigd worden. Bij behoud *ex situ* worden de archeologische resten opgegraven, uitgewerkt en in het Depot voor Bodemvondsten te 's-Hertogenbosch behouden.

De term "selectiebesluit" komt overigens niet in de wet- en regelgeving voor; het is een term die in de KNA wordt gebruikt. Het selectiebesluit is volgens de KNA een gemotiveerd besluit van de bevoegde overheid tot het al dan niet behouden van eventueel aanwezige archeologische waarden. Een dergelijk besluit heeft alleen juridische betekenis wanneer het is genomen op grond van een wel bestaande wettelijke bevoegdheid, zoals de bevoegdheid om aan een vergunning voorschriften te verbinden en is daarmee in eerste instantie een bevoegdheid van burgemeester en wethouders.[11]

Financiering

Zoals gezegd liggen de kosten van archeologisch of cultuurhistorisch (voor)onderzoek bij de veroorzaker van de bodemverstoring (het veroorzakerprincipe). Vooronderzoek (bureauonderzoek en inventariserend veldonderzoek middels boringen of proefsleuven) dient een regulier onderdeel van de planvoorbereiding te zijn en te worden meegenomen in de projectbegroting van de ruimtelijke ontwikkeling. Dit geldt zowel voor initiatieven van de gemeente zelf als voor die van derden.

Het risico op planschade wordt geminimaliseerd door de beperkingen op de archeologie- en cultuurhistoriekaarten en de bestemmingsplanverbeelding te begrenzen en te onderbouwen. Ook de wijze waarop de regels in de dubbelbestemming zijn opgebouwd zorgen hiervoor; zo min mogelijk onnodige kosten voor de initiatiefnemers, zo min mogelijk risico voor het te behouden erfgoed en de gemeente. Het is van belang dat er dergelijke begrenzingen zijn, want als de gemeente geen rekening zou houden met erfgoed en er worden bij werkzaamheden archeologische resten gevonden, dan is de gemeente verantwoordelijk voor het laten onderzoeken van de resten en – niet onbelangrijk – voor de kosten die het stilleggen van de werkzaamheden met zich meebrengen.[12] Middels de archeologiekaart en het daaraan gekoppelde vrijstellingsmogelijkheid wordt het doen van toevalsvondsten en het risico op planschade zoveel mogelijk voorkomen en worden de kosten voor de burgers zo laag mogelijk gehouden.

---

[10] Voor gecertificeerde instanties zie www.sikb.nl

[11] www.sikb.nl en www.sam-limburg.nl

[12] Dit op grond van de meldingsplicht uit de Monumentenwet 1988, art. 53.

Aan het uitvoeren van het gemeentelijk archeologiebeleid zijn eveneens kosten verbonden; de gemeente spreekt met de initiatiefnemer van een ontwikkeling af dat deze de kosten voor zijn rekening neemt. Dit sluit aan bij de doelstelling van de wet, de veroorzaker betaalt.

De verstoorder dient de kosten te dragen tot de grens van wat de projectexploitatie kan dragen. In hoeverre kosten al dan niet ten laste moeten blijven van de aanvrager (initiatiefnemer) is afhankelijk van de omstandigheden. Een regeling voor de vergoeding van de archeologische onderzoekskosten geeft de wetgever niet. Het college van burgemeester en wethouders beslist over schadeverzoeken in het kader van de Wamz en het Bamz. In elk geval dienen initiatiefnemers de kosten voor archeologisch onderzoek bij hun plannen zelf te dragen. Ook dienen initiatiefnemers maatregelen te treffen om behoud van de verwachte archeologische waarden te bewerkstelligen en de kosten van mogelijk archeologisch onderzoek voor zichzelf te beperken zodat behoud in situ ontstaat. Pas wanneer dat niet mogelijk is kan in uitzonderlijke gevallen er sprake zijn van een tegemoetkoming in de kosten, dit ter beoordeling aan het college van burgemeester en wethouders conform bovengenoemde artikelen.

Gecombineerde gemeentelijke monumenten- en welstandscommissie
Bij het beoordelen van wijzigingen aan monumenten en ontheffing in de beschermde gebieden adviseert de gecombineerde welstands- en monumentencommissie. Dit gebeurt eveneens in geval van bouwplannen aan objecten en in gebieden die cultuurhistorisch waardevol zijn. De monumentencommissie adviseert ook over de uitvoering van dit uitvoeringskader en over de aanwijzing van gemeentelijke monumenten.

5 Actiepunten en planning

Wat	Wanneer	Wie	Verantwoordelijke afdeling	Resultaat
Cultuurhistorische en archeologische waarden borgen in bestemmingsplan	Bij actualisatie bestemmingsplan, totale doorlooptijd van 10 jaar	Gemeente	Afdeling RMO, team Ontwikkeling	Ruimtelijke ontwikkelingen worden getoetst op aanwezigheid van erfgoed
Aandragen nieuwe gemeentelijke monumenten	Doorlopend	Betrokkene uit de samenleving[13]	Afdeling V&H, team Vergunningen	Bescherming van het cultureel erfgoed
Beoordeling aanvragen i.h.k.v. de Erfgoedverordening (o.a. aanwijzing monument, aanvragen omgevingsvergunning, onderzoeksplicht archeologie)	Doorlopend	Gemeente	Afdeling V&H, team Vergunningen	Divers
Jaarlijks aandacht besteden aan cultuurhistorie/monumenten d.m.v. deelname aan de Open Monumentendag	Jaarlijks	Maatschappelijke partner/ondernemer	Afdeling RMO, team Advies	Minimaal 500 bezoekers bereiken.
Plaatsen monumentenschild op aangewezen gemeentelijke monumenten. Eventueel met informatie over het object	2015	Eigenaar	Afdeling RMO, team Advies	Zichtbaarheid van gemeentelijke monumenten in de openbare ruimte
Erfgoedprojecten zoals lespakketten, tentoonstellingen, informatiepanelen, etc.	Doorlopend	Maatschappelijke partner/onderwijs/ ondernemer	n.v.t.	Inwoners maken kennis met hun eigen historie
Actueel houden van de cultuurhistorie- en archeologiekaart	Jaarlijks	Gemeente	Afdeling RMO. team Advies	Ontsluiten van de juiste informatie
Onderzoek naar financiële consequenties van onderzoeksplicht bij realisatie en beheer in de openbare ruimte voor de gemeente	2015	Gemeente	Afdeling RBOR	Inzicht in onderzoekskosten en inzicht in de kosten / consequenties t.a.v. de uitvoering van het beheer en onderhoud
Evaluatie op resultaten	1e helft 2017	Gemeente	Afdeling RMO. team Advies	Actualisatie uitvoeringskader
Afstemming over rol Heemkunde Kringen als ambassadeur	2015	Gemeente	Afdeling RMO, team Advies	Samenwerkingsafspraken tussen gemeente en Heemkunde Kringen

[13] Bij betrokkene uit de samenleving moet worden gedacht aan eigenaren van een potentieel gemeentelijk monument, lokale Heemkunde Kringen, initiatief vanuit gebiedsplannen (opsomming niet limitatief).

Literatuur

Berends, M. en J. Hendriks (red.), 2008: *Erfgoed in context. ErfgoedVisie Breda 2008-2015,* Breda 2008.
Berkvens, R., 2010: *Ondersteboven. Archeologie in Best. Beleidsplan Archeologische Monumentenzorg, gemeente Best*, Eindhoven.
Berkvens, R., 2010: *Gilze en Rijen, van onderaf bekeken. Beleidsplan Archeologische Monumentenzorg, gemeente Gilze en Rijen*, Eindhoven.
Brouwer, T. / Th. Hanou, 2003: *Archeologie en Bestemmingsplannen, Juridische en planologische mogelijkheden voor de bescherming van archeologische waarden*, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.

Croonen Adviseurs i.s.m. Monumentenhuis Brabant, 2011: *Toelichting bij de Cultuurhistoriekaart van de Gemeente Moerdijk.*

Groot, N.C.F./A.W.E. Wilbers/S. Lorenz, 2011: "Tussen water en land", Archeologische Waarden- en verwachtingenkaart en Advies archeologische beleidskaart van de gemeente Moerdijk, *B&G Rapport 1134.*

Huijbregts, M., 2011: *Nota Archeologie Land van Heusden en Altena. Tot op de bodem*, Aalburg.
Provincie Noord-Brabant; *Stimulering Gemeentelijke Archeologie- c.q. Erfgoedkaarten 2009-2011.*

Rodenburg, C, 2010: *Nota Archeologie gemeente Etten-Leur*, Tilburg.
Stichting Infrastructuur, Kwaliteitsborging, Bodembeheer 2013: *Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie*, Gouda.

Weterings-Korthorst, L., 2011: *Nota Archeologie. Gemeente Baarle-Nassau*, Etten-Leur.
Weterings-Korthorst, L., 2011: Nota *Archeologie gemeente Zundert*, Etten-Leur.
Weterings-Korthorst, L./ H.J.L.C., 2013: *Nota Archeologie Gemeente. Drimmelen*, Etten-Leur
www.sikb.nl

www.sam-limburg.nl